

IRIS DAN

Periplu evreiesc

Schimbarea e Dumnezeu, iar moartea e profetul Său

1.

Periplu evreiesc. După cum scris este: ”Îmi voi ridica ochii spre munți, de unde îmi va veni ajutorul?”ⁱ. Nu excursie ca să vezi un munte înalt în toată măreția lui, ca să-l urci și să te bucuri de priveliștile naturii, ci o excursie cu un scop, ca să obții ajutor din înălțimea cerurilor. Și ce să însemne oare ”îmi voi ridica ochii”? E vorba de ochi evreiești, grei, pe care trebuie să-i ridici. Și scris este: ”Cine se va urca pe muntele Domnului?”ⁱⁱ Nu excursioniști cântând cu rucsacurile pe umeri, ci o congregație care se roagă, cu mâini curate și cu inimi pure, nu cu trupuri puternice și cu picioare vânjoase. Iar văile roditoare nu sunt decât locuri prielnice pentru rugăciune: precum scris este: ”Din străfunduri te-am chemat, Doamne”ⁱⁱⁱ. Până și pășunile verzi și apele liniștite nu sunt făcute ca să te odihnești și să faci picnic la umbra unui copac sau să poposești lângă apă în dogoarea verii, ci ca să-l slăvești pe Dumnezeu, căci imediat după aceea scris este: ”Valea Umbrelor”^{iv}. Umbra morții își lasă întunericul peste toate cele. Periplu evreiesc. Până și Moise a urcat pe Muntele Sinai nu ca alpinist, ci ca să primească Tablele Legii. Și a urcat pe Muntele Nevo nu ca să coboare de pe el, ci ca să moară.

2.

Așa scria Yehuda Halevi^v: ”În răsărit mi-e inima, iar eu sălășluiesc la capătul apusului.” Acesta-i periplul evreiesc, jocul evreiesc al inimilor între răsărit și apus, între sine și inimă, dus și întors, dus fără întors, întors fără dus, fugar și pribeag fără păcat, periplu nesfârșit, pe care l-a făcut și evreul Freud între trup și suflet și între suflet și suflet – murind pe urmă între cele două. Oh, ce lume mai e și asta, în care inima se află într-un loc și trupul în altul (aproape ca o inimă smulsă dintr-un trup și transplantată în altul). Mă duce gândul la oameni care poartă numele unui loc în care n-au fost și nici nu vor fi vreodată. Sau la un artist care desenează fața cuiva după o fotografie, pentru că acel cineva nu e acolo. Mă duce gândul la migrația evreilor, care, spre deosebire de cea a păsărilor, nu ține de vară și iarnă, de viață și moarte, ci de dorurile sufletului. Asta-i pricina că sunt atât de morți cu toții și că în limba lor Dumnezeu se numește *Makom*, ”Loc”. Iar acum că s-au întors la locul lor, Dumnezeu a început să migreze spre alte locuri, și numele Său nu va mai fi

Loc ci Locuri, Dumnezeu Locurilor.
Și chiar și învierea morților e o călătorie lungă.
Ce rămâne? Valizele de pe dulap,
asta rămâne.

3.

Moise, stând pe Muntele Nebo,
a fost primul care și-a spus: ”În apus mi-e inima, iar eu
sălășluiesc la capătul răsăritului”, dar a mai spus și
”În răsărit mi-e inima, iar eu sălășluiesc la capătul apusului”, și așa
a început marea călătorie, marele periplu evreiesc.
Muntele Nebo a fost o cumpănă pentru dorurile din inima sa.
Îi era dor de Țara Canaanului pe care n-avea s-o vadă vreodată,
dar luat-o spre răsărit, vreme de patruzeci de ani,
și a scris Tora ca îndreptar de călătorie
și carte de memorii, fiecare capitol conținând ceva extrem de personal,
numai al său, precum fata Faraonului, soră-sa Miriam,
frate-său Aaron, nevastă-sa cea neagră și cele zece porunci.

4.

Moise s-a antrenat pentru drumul prin deșert,
a făcut un tur preliminar de recunoaștere până la rugul aprins,
a antrenat coloana de foc și coloana de fum, după care s-a întors în Egipt
și a făcut o repetiție generală pentru exod.
Fiecare mișcare a exersat-o temeinic, până s-a obișnuit
să țină în mână toiagul miraculos ca un acrobat.
Manevrele cu muniție vie se lasă câteodată cu morți.
Și unii se uită pe hartă înainte de-a o porni la un marș lung
și alții se uită după: pe-acolo am mers,
acolo am fost. Și jale e înainte și jale e după.
Iar evreul Isus s-a dus în recunoaștere preliminară pe Golgota,
în Valea Ghetsimani și pe urmă pe Via Dolorosa,
a verificat și a măsurat locul său evreiesc de înmormântare
și grosimea pietrei funerare, și starea vremii
și adâncimea gropii din care avea să se ridice – creștin.

5.

În fiecare an, tatăl nostru Avraam își lua feciorii pe Muntele Moria,
cum îmi iau și eu copiii pe colinele din Negev unde-am avut cândva un război.

Avraam cutreiera cu feciorii lui: aici am lăsat slugile,
aici am legat măgarul de un copac la poalele muntelui,
iar aici, chiar aici, Isaac băiete, m-ai întreat: uite focul și uite lemnele,
dar unde e mielul pentru arderea-de-tot? Și puțin mai sus m-ai mai întreat o dată.
Și când ajungeau în vârful muntelui, se odihneau puțin, mâncau
și beau, și el le arăta tufișul în care-și încurcase berbecul coarnele.
Și după moartea lui Avraam, Isaac își lua feciorii în același loc.
”Aici am ridicat lemnele și acolo m-am dezbrăcat,
aici am întreat și tata mi-a răspuns, ”O să-mi arate El Dumnezeu
mielul pentru arderea-de-tot, iar acolo am înțeles că eu sunt acela.”
Iar când Isaac a fost să orbească, feciorii lui îl conduceau tot acolo,
pe Muntele Moria, și-i descriau în cuvinte
toate lucrurile acelea pe care poate le uitase.

6.

Noi nu mai întrebăm: unde a dispărut soarele, de unde
răsare luna, unde s-a dus tata, unde e Dumnezeu, încotro a plecat iubitul tău.
Întrebările noastre sunt disimulate și viclene, ca niște undițe cu momeli:
unde e acela care era aici acum o clipă, când se vor intersecta paralelele
cu meridianele – toate puse dând ușor din umeri, făcând cu ochiul
morții. Unde e strada Palmach^{vi}. Unde e strada
care a fost cândva strada Palmach. Unde e Palmachul din care-au făcut stradă,
strada din care-au făcut intersecție. Ce rămâne? Mișcare și contra-mișcare.
Când se întâlnesc, creează turbulență. Răsăritul și apusul
nu se vor întâlni niciodată, ca jumătățile unui tunel prost planificat.
Ce rămâne? Senzația de expansiune și senzația de contracție,
expansiune ca într-o noapte înstelată,
contracție ca dinții strepeziți de gustul lămâii.
Ce-a fost și ce-ar fi putut să fie.
Fapte și gesturi deșarte de fapte la marginea drumului,
ca niște șiruri de arbori de-a lungul șoselei.

7.

La muzeu la St. Petersburg a fost găsită o *ketubah*^{vii}
din secolul șaptesprezece, ornamentată cu păuni și cu căprioare
și cu iluminări aurite, nu cu portretele mirelui și ale miresei. Literele
nu s-au decolorat, nici decorațiile, iar documentul e mai prețios astăzi
decât amintirea cuplului. Vocea mirelui și vocea miresei^{viii}
au amuțit și au fost date uitării în sălile de iluzionism ale timpului.
O fi spus el oare ”Te iubesc” înainte de a spune
”Iată, îmi ești consacrată”, sau abia după?
Și ce se află în spațiul dintre ” Te iubesc” și ”Iată, îmi ești”,
ce crește oare, ce susură, ce se îngână acolo,
ce se șoptește, ce rămâne, iar noaptea, ce-a mai rămas din noapte^{ix}?

Valizele de pe dulap, astea au rămas,
ca niște sicrie goale.

8.

Periplu evreiesc de alt fel: m-am dus cu soția și copiii
în satul îndepărtat din Germania unde s-a născut bunica.
Casa cu acoperișul roșu mai există, apa curgătoare de la capătul grădinii
continuă să curgă, și între casă și pârau încă se mai află straturi fertile de flori.
Pe straturile acelea aș planta coruri de copii,
cu gurile căscate larg ca niște flori de gura leului, intonând un cântec de jale.
Aici bunica, fetiță, culegea fragi și zmeură,
Cândva, peste multă vreme, într-un alt timp, acestea vor fi poate nume noi
pentru copii noi, Frag, Frăguța, Zmeurica, Afin, Afineta.
Atunci corul nu va mai cânta cântece de jale, ci de recunoștință și de slavă.
Iar bunica e îngropată pe nemilosul, pe sterpul Munte al Măslinilor,
de unde s-au retras toți măslinii, pe un munte de piatră, un munte de morminte.
Acolo zace ea îngropată, și amintirea apei curgătoare și a fragilor
e îngropată cu ea.

9.

Pe un delușor, între câmpii roditoare, se află un mic cimitir,
un cimitir evreiesc ascuns între tufișuri, dincolo de o poartă ruginită,
părăsit și uitat. Nu răsună acolo nici rugăciuni și nici tânguiri,
căci morții nu-l slăvesc pe Dumnezeu,
ci vocile copiilor noștri, care caută morminte
și chiuie de bucurie când le găsesc – de parcă ar fi ciuperci de pădure sau fragi
sălbatici.
Uite încă un mormânt! Uite numele străbuniciei mamei,
uite un nume din secolul trecut. Și acolo e un nume, și mai încolo! Și când
să curăț, cu grijă, buruienile de pe nume – iată!
o mână desfăcută gravată pe piatra de mormânt, mormântul unui *kohen*^x,
ale cărui degete s-au răsfirat într-un spasm de sfințenie și binecuvântare^{xi},
și iată și un mormânt ascuns sub crengile unei tufe de zmeură
care trebuie dată la o parte ca o șuviță de păr
de pe fața unei femei frumoase și iubite.

10.

Puțin mai încolo am dat peste o baie rituală distrusă, la care ne-a dus un om
cumsecade.

Ca și templele din junglele Mexicului sau ale Birmaniei,
și ruina acestei *mikveh*^{xii} era ascunsă sub un hățiş de spini
pe care nu s-a găsit nimeni să-l smulgă vreme de cincizeci de ani.
Aici se strângea apa de ploaie într-un bazin de purificare.
Ploaia n-a încetat să cadă, dar nici bazin, nici purificare n-a mai rămas.
Unde era odată o oglindă pe perete e acum o tufă de zmeură,
și în locul femeii evreice care se privea în oglindă au crescut ferigile în neștire.
Unde cândva se ridicau aburi din bazine și din pielea femeilor
care se cufundau în apă, au crescut urzici și-a crescut iederă,
aburii au devenit martori^{xiii} ai morții, iar femeile
au murit în ciclul impurității și al purificării și al focului, în ciclul schimbării
și al alterității. Spune, suflete, schimbarea e Dumnezeu.
Totul e ciclic, la fel ca ciclul sângelui și ciclul apei
și ciclul rugăciunilor pentru sfintele sărbători. Spune suflete, cântă suflete,
lui Dumnezeu care și El se află într-un ciclu
de proslăvire și lamentație, de blestem și binecuvântare.
Spune suflete, cântă suflete, schimbarea e Dumnezeu
iar moartea e profetul Său.

11.

Iar la asfințit, sub ultimele raze ale soarelui, am văzut
un mic teren de fotbal într-un luminiș:
liniile albe pâliseră de mult, și nu mai existau nici limite, nici legi,
nici regulamente. Fotbaliștii morți jucau, invizibili,
iar fluierul țiuia tânguitor, ca un cor de bocitoare.
Poarta Dreptății se afla la un capăt al terenului și Poarta Îndurării la celălalt,
plasele erau rupte și sufletele morților se strecurau prin ele.
Iar în mijlocul terenului, în iarbă, mingea de fotbal, albă cu negru,
era singurul lucru real, părănd uitată din acele vremuri.

12.

Și noaptea am mai trecut o dată pe lângă sălciile plângătoare,
pe lângă ramurile lor plecate în jos.
M-am așezat pe aceeași bancă pe care așteptasem cu ani în urmă,
pe când eram copil mic. Două generații ale aducerii aminte au trecut de-atunci,
și acum a venit prima generație a uitării. Cercul
s-a închis, cercul s-a rupt. Dar eu ședeam iarăși pe bancă și așteptam,
lângă sălciile plângătoare, ședeam și-l așteptam, pe omul acela, pe celălalt.

Lacrimile trăgeau fire de argint de la felinarul de pe stradă spre ochii mei.
Dacă există sălcii plângătoare ar trebui să existe
și sălcii jubilante, și sălcii pline de speranță, ale căror ramuri se înalță în sus.
(Și când ai plâns ultima oară?) Inelele de pe trunchiul copacului dezvăluie
cât de bătrân e copacul, după cum lacrimile măsoară durata vieții omului.
Și când ai plâns ultima oară?

13.

Coborî din mașină. I-am întins apă să bea
I-am întrebat de unde vine, încotro se îndreaptă de data asta,
și dacă toate acestea chiar sunt necesare. Spuse,
cu voce tremurătoare, ”sunt în tranzit, călătoresc, mă aflu în ciclul
plecării și-al întoarcerii, vin din acele zilele, din cealaltă zile,
și mă duc spre acele zile, spre cealaltă zile^{xiv}.
Dar Acum e întotdeauna cu mine.”
Luă o înghițitură, îmi înapoie paharul
și spuse: ”Au ridicat acum o sinagogă mică pe locul unde era cândva Sinagoga Mare.
Sinagoga nouă e modernă și strălucitoare,
are aer condiționat și bănci comode, iar perdeaua din fața secției femeilor
e făcută dintr-un material scump, cu lucrătură artistică. Dar n-au mai rămas
zece bărbați evrei^{xv} pentru rugăciune și nici femei n-au mai rămas în secția femeilor.
Și nu uita lumânarea memorială, flacăra veșnică -
acea inflamație fără leac a poporului evreu.
Și au mai construit o *mikveh* modernă pentru purificare pe ruinele celei dinainte,
cu pereți de marmoră și cu robinete placate cu aur curat,
cu saune și cu colțuri de fitness. Dar aproape că nu mai sunt
femei acolo, iar femeile care-au rămas
nu mai au nevoie de purificare. Ciclul lor s-a terminat pentru totdeauna.”

14.

”Și acum trebuie să plec iarăși. Trebuie să mă întorc
la ciclul aducerii aminte și al uitării. Rămâi cu bine. Ne vom mai revedea odată.”
Astfel a grăit, și mi-a întors spatele. L-am condus la mașina neagră.
Mașina a luat-o din loc. Și dus a fost.
Ce rămâne? Valizele de pe dulap,
asta-i tot ce rămâne, ca niște valize care plutesc pe apă
după ce s-a scufundat vaporul.
Până când și ele.

15.

Pe vremuri spuneam, moartea e Dumnezeu și schimbarea e profetul Său.
Acum m-am liniștit și spun:
Schimbarea e Dumnezeu și moartea e profetul Său.

ⁱ Psalmul 121

ⁱⁱ Psalmul 24

ⁱⁱⁱ Psalmul 130

^{iv} Psalmul 23

^v Yehuda Halevi (1075-1141) – poet, medic și filosof evreu sefard

^{vi} *Palmach, Palmakh sau Palmah* (în ebraică פלמ"ח, acronim pentru *Plugot Maḥatz* (în ebraică פלוגות מחץ), lit. „forțele de șoc” sau de intervenție) a fost o forță militară de elită a *Hagana*, armata clandestină a Yishuv-ului (comunitatea evreiască din Palestina) în perioada *mandatului britanic pentru Palestina*.

^{vii} Contract matrimonial evreiesc

^{viii} *”Vocea mirelui și vocea miresei”* – Ieremia 7:34. Verset cântat în mod tradițional la nunți.

^{ix} *”Ce-a mai rămas (cât a mai rămas) din noapte?”* (întrebare pusă străjerului) – Isaia 21:11, parte dintr-o litanie despre căderea unor popoare învecinate Israelului. Verset citat într-un cântec israelian bine cunoscut din 1938, care se referă la masacrele evreilor de către arabi în Palestina, sub Mandatul Britanic.

^x *Kohen, pl. kohanim* -Preot (în ebraică). În cursul existenței Templului din Ierusalim (distruș de romani în anul 70 C.E.), preoții erau cei care aduceau jertfele și singurii autorizați s-o facă. După căderea Templului și după înlocuirea sacrificiilor prin rugăciuni, preoții și-au pierdut rolul tradițional, dar și-au păstrat statutul întrucâtva distinct.

^{xi} Pe piatra funerară a unui *kohen* este reprezentată o mână cu degetele desfăcute, simbolizând rolul păstrat până astăzi de a binecuvânta poporul înainte de începerea serviciului religios.

^{xii} Bazin de colectare a apei; în sens restrâns, apă bazin de imersiune completă în scopul purificării. În iudaismul ortodox, cufundarea în *mikveh* are loc (și) după contactul cu un obiect considerat impur; în cazul femeilor, cufundarea este legată de ciclul menstrual.

^{xiii} În ebraică, cuvintele *abur* și *martor* sunt aproape omonime.

^{xiv} *”Acele zile, celelalte zile”* – aluzie la o poezie a lui Haim Hefer, cunoscută mai cu seamă datorită cântecului compus după Războiul de Șase Zile.

^{xv} În iudaismul ortodox sunt necesari minimum 10 bărbați adulți (*minyán*) pentru rugăciunile publice.